

■ En bondesønn og predikant med innflytelse på riksforsamlingen på Eidsvoll

Hans Nielsen Hauge og 1814

Av Steinar Thorvaldsen, Universitetet i Tromsø

En vårdag da han var 25 år og arbeidet under åpen himmel, opplevde Hans Nielsen Hauge sitt åndelige gjennombrudd. Han følte et overnaturlig og guddommelig kall og merket en sterk trang til at andre skulle få del i det samme. Hauge ga seg ingen ro eller tenkepause. Noen prekestol trengte han ikke, han skulle forkynne Guds kall og vilje for folket langs veiene, i husene og overalt hvor det bød seg en anledning.

Bøker kom også i rekke og rad fra Hauges hånd. De ble spredd rundt i landet helt opp til Finnmark. På kort tid ble han Norges mest leste forfatter. En regner med at minst 100 000 mennesker leste hans bøker i løpet av de første tre-fire år. Den gang hadde Norge i underkant av 900 000 innbyggere hvorav 90 % var bønder.

Hele landet

For 200 år siden var Norge et strengt og lovregulert samfunn. Den såkalte konventikkelplakaten forbød samlinger blant bøndene, og løsgjengerloven gjorde det temmelig vanskelig for vanlige folk å reise eller flytte på seg.

Men året etter å ha mottatt kallet dro Hauge ut på sine første reiser. I løpet av 8 år vandret han gjennom nesten hele landet. Hans virkeområde strakte seg fra Tromsø i nord, til Danmark i sør. Bortimot overalt hvor han kom, forkynnte han omvendelse og opprettet lokale vennellesskap. Den lengste reiseruten han var på, tok 15 måneder. Da vandret han 7000 km. Når han var på reise langs veien, så fulgte mange med for å snakke. Var han i hus, så strømmet mange til. Søndagene gikk han trofast i kirkene, men etter gudstjenesten holdt han mer enn en gang friluftsmøte med allmuen på kirkebakken. Ellers hadde Hauge en god praktisk sans og ga mange nyttige råd.

Fengsel

Hauge fikk fort merke motstand mot sitt virke. I årevis var han den mest baktalte mann i landet. Teologiske tidsskrifter og aviser skrev også ondssinnet om han.

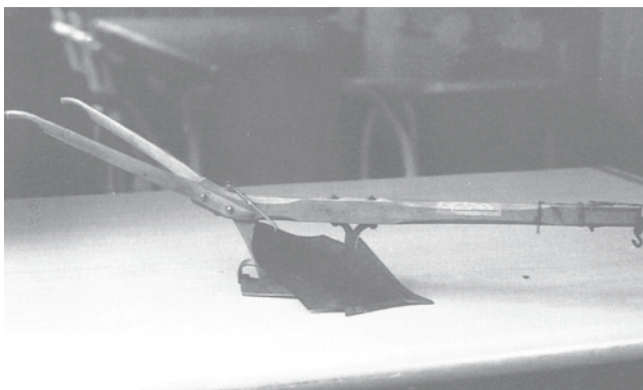
Men overvåkning og motpropaganda var ikke det eneste fra myndighetenes side for 200 år siden. Etter 8 års intenst virke begynte en alvorlig og langvarig fengselsperiode. Hans skrifter ble også inndratt og forbudt. De to første årene av fengselstiden ble de verste. På hele det første året kom han bare tre ganger ut i frisk luft, og dertil kom passiviteten som brøt ned. To år tok det før han fikk lov til å skrive og lese.

saken kort

Det var mange små og store begivenheter som la grunnlaget for norsk frihet i 1814. En av disse var bondesønnen og predikanten Hans Nielsen Hauge og hans landsomfattende virksomhet med innflytelse i både privatliv, kirkeliv, bedriftsliv og samfunnsliv. I årene 1796 til 1804 vandret han – for det meste til fots – fra Danmark i sør, til Tromsø i nord. Men da Eidsvollsmennene skrev grunnloven i 1814, satt han fengslet, på tiende året. Hauge betalte prisen, men fikk også se resultatene.

Portrett av Hans Nielsen Hauge, tegnet av Johan Nordhagen.

Den såkalte "bakkevendeplog" som Hauge i følge tradisjonen tok initiativ til å få i produksjon.

Hauge snakker med bøndene om å få laget en ny plogtype for bruk med hest. Bilde fra Haugespillet (www.eku.no).

De voldsomme påkjennningene fungerte som et justismord og knekket helsa hans. Tennene falt ut. Først lille julaften 1814 ble Hauge satt fri etter å ha blitt frikjent på alle vesentlige punkter i anklagen. Sine siste år tilbragte han på en bondegård ved Christiania. Her skrev han bøker, forkynnte, ga råd og dyrket jorda. Mange kom for å tale med han, også prester og biskoper. Da en av biskopene så igjen den legemlig nedbøyde Hauge, måtte han si i sitt indre: «Dette har du lidt for Kristi skyld.»

Samfunnsmessige virkninger

Haugianervekkelsen skapte positive ringvirkninger i så vel den åndelige som den økonomiske, sosiale og politiske situasjonen i Norge. Bevegelsen ble en historisk kraft som var med å sette skille i Norgeshistorien. Overalt hvor Hauges bevegelse vant frem, gikk drukkenskapen tilbake. Haugianerne ble aktive foregangsmenn på flere av samfunnslivets områder. Også embetsmenn som hadde vært blant Hauges hardeste motstandere, ga senere haugianerne attester for god vandel. I riksforsamlingen på Eidsvoll 1814 var det tre haugianere, og i et vennebrev fra oktober 1814 skriver Hauge stolt at «fire av våre brødre er på Stortinget og gir riket grunnlov». På Stortingene utover i århundret var innslaget av haugianere stort. En radikal ting ved grunnloven var at en del av bøndene hadde fått stemmerett. De var ikke lenger undersåtter, men medborgere.

Gjennom sine mange reiser fikk Hauge en meget god innsikt i norsk geografi og næringsvilkår. Dette visste han å omsette i praktisk handling. Hans mening var at god kristendom førte til flittige hender og økonomisk driftighet. Børs og katedral kunne flettes sammen. Det er også utgitt en bok om Hauges etikk for ledelse og næringsliv, skrevet av forsker Sigbjørn Ravnåsen med støtte fra Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO).

Hauge hadde gode organisasjonsevner og var med og anla en rekke merkantile bedrifter. Det er ikke mange som kan måle seg med Hauge som gründer og merkantil nyskaper. Vi kan nevne kornhandel, papirfabrikk, teglverk, trykkeri og avis, møller og spinneri. At arbeidsstokken (da: arbeidsstyrken) kunne bestå av både kvinner og funksjonshemmede, var ganske enestående på den tiden. I nødsåret 1809 ble han til og med satt fri fra fengslet en periode for å anlegge diverse saltverk. Salt var viktig fordi det var det vanligste konserveringsmiddel de kjente til på den tiden.

Bevegelsen skapte også kunnskapstørst. Lysten til å lese og til skolegang ble forsterket ved at Hauges egne bøker kom i

omløp. Hauge utga etter hvert 17 bøker med et samlet opplag som er anslått til 200 000. Gjennom en lang periode var han landets mest leste forfatter, selv om bøkene var ufullkomne både i stil og form. Flere andre ble da også inspirert til å forkynne og skrive, og det er registrert et 70-talls Haugeinspirerte forfattere fra denne tiden. Forlaget *Grøndahl & Dreyer* er landet eldste og ble etablert av haugianeren Christopher Grøndahl i 1812. I sine siste leveår forpliktet Hauge seg også til å yte årlige gaver til det nyopprettede norske universitetet.

“Hauge forpliktet seg til å yte årlige gaver til det nyopprettede norske universitetet

Hauge var intet mindre enn Norges første moderne konsernleder. Gjennom å bygge opp en landsomfattende folkebevegelse løftet haugianerne perspektivet fra det lokale bondesamfunn til det nasjonale fellesskap mellom bønder som hadde en samordnet plan og politikk. De baserte seg ikke på tilfeldige aksjoner, vold og opprør, men jobbet mer helhetlig. Etter hvert virket de også fornyende på mye av kirkens indre liv i landet, og de dannet et viktig grunnlag for det frivillige kristne arbeid. Prestenes forhold til haugianerne var i hovedsak preget av avstand helt til 1850-årene, men da skiftet også haugianerbevegelsen form og bygget opp de nye indremisjons- og misjonsbevegelsene som dukket frem.

I 2005 ble Haugeinstituttet opprettet med formål å aktualisere arven etter Hauge i moderne tid. Instituttet vil løfte frem Hauges lederskap og etiske tenking i forhold til arbeidsliv, bedriftsledelse, nettverksbygging og samfunnsansvar. ■

Vil du vite mer ...

se Sigbjørn Ravnåsen (2002). *Ånd og hånd. Hans Nielsens Hauges etikk for ledelse og arbeidsliv*. Luther forlag.
Steinar Thorvaldsen (2010). *A Prophet Behind the Plough. Hans Nielsen Hauge and his Ministry*. Eureka digital, <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2949/article.pdf>
Haugeinstituttet: <http://hauginstitute.org/>

→ side 13

- 14. august – Våpenstillstandsavtale i krigen med Sverige. Konventionen i Moss sluts mellom Sverige och Norge. Svenskarna tvingar Kristian Fredrik att avgå och norrmännen att acceptera unionen mellan Sverige och Norge. Därmed är Sveriges senaste krig slut.
- 1 oktober – Wienkongressen inleds. The settling of the many issues arising from the French Revolutionary Wars, the Napoleonic Wars, and the dissolution of the Holy Roman Empire.
- 8. Oktober: Die Norweger wählen erstmals ihr Storting, das Parlament Norwegens.
- 10 oktober – Kristian Fredrik abdikerar från den norska tronen, till förmån för Karl XIII.
- 20. oktober – Stortinget vedtar med 72 mot 5 stemmer å inngå i personalunion med Sverige.
- 4. november - Grunnloven blir revidert for å tilpasses personalunionen med Sverige. Kong Carl XIII velges til norsk konge, og unionen er dermed et faktum. – Unionen blir, tack vare kronprins Karl (XIV) Johans ingripande, dock mycket svagare än vad de svenska adelsmännen har tänkt sig.

